

## Розділ III

---

# ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

**DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-205-215**

УДК 340; 340.11; 342.11.7

**Т. І. БОНДАРУК,**  
кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник\*  
**ORCID: 0000-0003-0566-9857**

## УКРАЇНСЬКЕ І МОСКОВСЬКЕ ПРАВО РАНЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ПІДВАЛИН

*У статті здійснюється спроба визначення та аналізу у контексті державно-політичного розвитку загальних підвалин українського і московського права, зокрема базованих на архітектонічній уяві про владу у ранньомодерний час.*

*Викладається короткий огляд важливих віх державно-правового і суспільно-розвитку українських земель у Речі Посполитій та Московії.*

*Серед складових публічно-правового механізму Речі Посполитої вирізняються такі, як виборність короля, договірний порядок оформлення стосунків між монархом і політичним народом (шляхтою) у вигляді *rapta convent*, принцип *nihił powi*, рівність прав усього шляхетського загалу незалежно від майнового статусу; практика сеймикування тощо; Московії – нерозрізнення влади та релігії, вивіщення монарха та його сакралізація.*

*Робиться висновок про побудову правового канону влади на українських землях у ранньомодерний час на уявленні про монарха як медіатора між священним і профанним, а також про відсутність державної монополії на насильство, а відтак пріоритет суспільних практик, які у різний спосіб сприяли підтриманню миру і спокою посполитого; у Московії таким канonom стає концепція самодержавства як єдино можлива, базована на рівності у безправ'ї всіх станів.*

***Ключові слова:** українське право, московське право, Річ Посполита, Московія, правовий канон, державно-правовий розвиток.*

\* **Bondaruk Tetiana**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer

**Bondaruk Tetiana. Ukrainian and Moscow law of early modern times: characteristics of the basic foundations**

*The article attempts to define and analyze in the context of state and political development the general foundations of Ukrainian and Moscow law, in particular, based on the architectural idea of power in early modern times.*

*A brief overview of important milestones in the state, legal and social development of Ukrainian lands in the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy is given.*

*Among the components of the public law mechanism of the Commonwealth are the election of the king, the contractual procedure for registration of relations between the monarch and the political people (nobility) in the form of pacta convent, the principle of nihil novi, equality of rights of all nobility, regardless of property status; sejm practice, etc. Muscovy – the indistinguishability of power and religion, the elevation of the monarch and his sacralization.*

*It is concluded that the legal canon of power in the Ukrainian lands in early modern times is based on the idea of the monarch as a mediator between the sacred and the profane, the absence of a state monopoly on violence, and thus social practices that in various ways contributed to maintaining peace and tranquility; – In Moscow, such a canon is the concept of autocracy as the only possible, based on equality in the lawlessness of all classes.*

**Key words:** *Ukrainian law, Moscow law, Polish-Lithuanian Commonwealth, Muscovy, legal canon, state and legal development.*

**Актуальність теми дослідження.** Заперечення України – це генеральна лінія, яка проходить через усю російську історію. Цьому запереченню – сотні років і воно, як і раніше, доволі поширене серед нинішнього покоління Росії. Проте мало хто колись так люто, як Путін, підтримував цю доктрину заперечення. Він чітко дав зрозуміти, що кінець незалежності України є священною місією, яка визначить місце його (Путіна) в історії, – пише Пітер Дікінсон<sup>1</sup>.

З огляду на те, що однією з основних складових путінської доктрини є історична, в умовах гострої фази російсько-української війни особливого значення набуває «історичний фронт». Це потребує постійного фокусування уваги на усіх ланках історико-правового процесу, що дасть змогу якомога чіткіше відтворювати історико-правову реальність того чи того періоду. Важливість аналізу загальних засад українського і московського права ранньомодерного періоду зумовлюється тим, що саме у цей час усталились базові характеристики права, які значною мірою не втратили своєї актуальності до сьогодні.

**Огляд літератури за тематикою дослідження.** Література за тематикою дослідження становить значний історіографічний масив, аналіз якого дає змогу говорити щонайменше про дві його складові. Перша має давню традицію – її початок здебільшого пов'язують з Катериною II та створеною нею «Комісією для складання записок про древню історію переважно Росії» (1783). На сьогодні результати досліджень, проваджувани на закладених цією Комісією підставах, оформлені як офіційна історико-політична доктрина РФ, а їх основні тези викладені, зокрема, у відомому виступі президента РФ

В. Путіна «Об историческом единстве русских и украинцев»<sup>2</sup> та «історично легітимізовані» у виступі на круглому столі, присвяченому питанням вивчення історії України голови «Российского исторического общества» та за сумісництвом директора Служби зовнішньої розвідки РФ С. Нарішкіна<sup>3</sup>.

Формування іншої складової цього масиву розпочалося на українських землях Російської імперії з середини XIX ст., коли постала Київська історична школа Б. Антоновича (М. Грушевський, Д. Дорошенко, О. Оглоблін, Н. Полонська-Василенко та ін.), Київська історико-юридична школа (М. Владимирський-Буданов, Ф. Леонтович, М. Ясинський, О. Малиновський, М. Максимейко, Г. Демченко) та продовжилося у ВУАН, зокрема Комісіях для виучування західноруського (українського) права (1919–1934); для виучування звичаєвого права (1919–1934). Перерваний у радянський час започаткований тоді дослідницький процес, після проголошення незалежності отримав новий імпульс і сьогодні можна говорити про плеяду українських дослідників, серед яких – П. Музиченко, Н. Яковенко, Н. Старченко, Т. Гошко та ін., праці яких заново відкривають «українські світи» ранньомодерної доби.

**Постановка проблеми дослідження** постулюється необхідністю чіткого артикулювання ключових аспектів українського і московського історико-правового процесу, зокрема, ранньомодерного часу, є нагальною потребою сьогодення й важливим чинником протидії «денацифікації», а власне знищення України та має довготривалий характер.

**Метою і завданням дослідження** висувається визначення та аналіз у контексті державно-політичного розвитку загальних підвалів українського і московського права, зокрема, базованих на архітектонічній уяві про владу у ранньомодерний час.

**Виклад основного матеріалу.** Не заглиблюючись у дискусію щодо проблеми періодизації історичного й, відповідно, історико-правового процесу, яка має давню традицію, зазначимо, що радянська історіографія не послугувала загальною світовою схемою у дослідженнях «внутрішньої» історії, залишаючи її для історії всесвітньої. Відтак обґрунтування давнього, середньовічного, новітнього періодів не має усталеного характеру. При цьому пізні середньовіччя і початок нового часу (XIII–XVIII ст.) загальновизнано найскладнішим періодом в історії Центральної та Східної Європи. Адже, як зазначає Я. Грицак, велика частина суспільних процесів, які відбувалися упродовж останніх п'яти століть, тією чи іншою мірою були сумішшю «модерного» й «архаїчного». Відповідно, авторитетне видання «Mediaevalia Ucrainica» («Українське середньовіччя») вміщує здебільшого статті, що стосуються XVI–XVIII ст., початки модерної доби в Україні шукають аж у XIX ст., існує «довге-довге Середньовіччя» Ле Гоффа, як, власне, і «довге XIX ст.» тощо.

Попри значні складності, зумовлені регіональними відмінностями та різним ступенем інтенсифікації суспільних процесів на теренах Європи, почат-

ком модерної доби, зокрема, на українських теренах услід за І. Лисяк-Рудницьким, можна вважати Люблінську унію (1569), яка складається з «ранньоновітньої» (ранньомодерної) і власне «новітньої» (модерної) історії. Водорозділом між першою і другою є кінець XVIII ст.<sup>4</sup>

\* \* \*

На момент укладання Люблінської унії Волинське, Київське, Подільське воєводства мали «своє» право, ядром якого було право давньоруської держави. У період Великого князівства Литовського воно об'єктивувалося здебільшого в привілеях, наданих українським князівствам / воєводствам, які підтверджувалися кожним великим князем литовським, Литовських статутах, копному праві, німецькому праві. У складі Речі Посполитої визначальний вплив на правове життя всіх українських воєводств – Руського, Подільського, Волинського, Київського, Подільського, Чернігівського (від 1634) мала спільна річпосполитська державно-правова матриця, суспільні комунікативні практики і процеси.

Так, серед складових публічно-правового механізму виділимо такі: виборність короля («нам королі народжуються не в пелюшках, але у вільних серцях і наших голосах [...] тих за панів собі обираємо, яких хочемо, а не тих, яких мусимо»); договірний порядок оформлення стосунків між монархом і політичним народом (шляхтою) у вигляді *pacta convent* (король підлягав праву так, як і кожний у державі); принцип *nil novi* (ефективно діяв упродовж 1505–1652 рр.); рівність прав усього шляхетського загалу незалежно від майнового статусу; практика сеймикування тощо.

Свій вплив на розвиток соціуму мало міжконфесійне життя, яке, попри сталу дражливість релігійних питань, у Речі Посполитій у зазначений період має значно толерантніший характер, ніж загалом у Європі. Зокрема, одним з наслідків суперечок католицизму з православ'ям була «вестернізація» останнього через запозичення латинських освітніх і релігійних практик, створення православних освітніх осередків (братств), перекладної літератури тощо.

Належність до спільного освітнього простору дала можливість вихідцям з українських земель отримувати освіту у європейських університетах, долучаючись до спільного інтелектуального дискурсу, та у створених на етнічних українських землях Острозькій (1576–1636) і Замойській академіях (1594–1784) (зокрема, у Замойській академії таку освіту здобули, за підрахунками Г. Гмітерека, представники кожної п'ятої української родини)<sup>5</sup>.

Розвивалися міста і міське право, яким оформлюються корпоративні відносини з їх ідеєю цехової солідарності і взаємодопомоги.

Все це сприяло усталенню в організації життя соціуму ідеї людської гідності, відповідальності за свої вчинки і життя, поваги і недоторканності до приватної власності, змінності влади та її підкорення закону і загалом уявленню про право як важливу умову його функціонування.

На цьому тлі формується концепція руського / українського народу, що розселений на своїх питомих землях (приблизно в сучасних політичних кор-

донах України) та поєднаний договором із польським і литовським народами як рівний з рівним. Саме у цей час руські книжники «пригадують» своє давньоруське минуле, а геральдисти та панегіристи оспівують чудову Роксоланію та наділяють потенційних руських володарів-князів довгим шлейфом предків, що поєднують в одне ціле давню й річпосполитську Русь<sup>6</sup>.

Розширення освоєного простору на схід і необхідність його оборони від «степу» підносить козацтво, що з часом стає уособленням українства. Попервах сповідуючи релігійну толерантність, загалом властиву Речі Посполитій, козацтво з часом перетворюється на ревного охоронця православія, при цьому згоджуючись на компроміси (наприклад, виступ проти московського війська за Владислава (1634) та домагаючись поступок (право обирати митрополита Київського та чотирьох єпископів, поділ церковної власності (включно з церквами та монастирями) на українських землях між православними та уніатами тощо).

Так, обранням нового митрополита – Петра Могили, настоятеля Києво-Печерського монастиря і нащадка правлячої династії Молдавії (1633), ознаменувався новий етап у розвитку не лише православія, а й українських вєводств / панств: шляхта й ієрархи «королівської» України, пише Н. Яковенко, пішли своїми шляхами, дедалі більше дрейфуючи від козацтва, а київські патріархи та могилянські професори стали демонструвати [...] промосковську діяльність<sup>7</sup>, що фатально вплинуло на подальший український поступ.

\* \* \*

На середину XVI ст. – умовний початок ранньомодерного часу – своїх основних ознак набуло і московське право як відображення державно-правового розвитку на теренах Володимиро-Суздальського та Московського князівств. Важливим при цьому видається ряд чинників, які, зокрема, базуючись на праці «Слов'яни в Європейській цивілізації»<sup>8</sup> відомого слов'янознавця Фр. Дворніка, можна викласти так.

Князі з Рюриковичів (Я. Грицак слушно розглядає імперію Рюриковичів поряд з імперією Каролінгів як типове середньовічне територіальне утворення), починаючи від Юрія Долгорукого (1137), освоювали північно-східні від Києва землі, основними з яких були Суздальське, згодом – Московське князівства.

Від 1237-го, після встановлення монгольського протекторату вони робили це, спираючись на монгольську військову силу та демонструючи запит на одноосібне владарювання, що привертало до них adeptів візантійської церковної доктрини з її ідеєю вищості імператора Константинопольського як представника Бога на землі. Це стало передумовою перенесення митрополічної кафедри з Києва до Володимира (1299), а згодом до Москви та створення московської православної церкви, яка стає основною стабілізуючою силою державності в Московії та ідейною натхненницею її прагнення до гегемонії. Послання псковського ченця Філофея до Івана IV, у якому він стверджував: як Римська імперія мала існувати до кінця світу, так і Московське царство, як

її спадкоємець, буде останнім царством, після якого настане вічне царство Боже, кероване Христом. Починається нова ера – ера третього й останнього Риму.

Отже, ідеологія візантійського православ'я та монгольська політична й суспільна система (зокрема, її адміністративна, військово-організаційна, фінансова, податкова складові) з її автократичним абсолютизмом та очевидною ефективністю забезпечення панування на значних територіях, визначили основні засади як суспільно-політичного ладу Московії на середину XVI ст., коли Іван IV (Грозний) вінчався у церкві з титулом Московського царя (1547), так і правового життя.

На цей час тут за сприяння московської церкви і монгольської влади сформувався деспотичний режим (суверен – єдине джерело влади – хан, московський князь / цар; всі інші московити – щодо нього безправні піддані, по суті, – холопи. Основою цього режиму упродовж трьох століть була помісна система, запровадження якої завершилося у XVI ст.

Помісна система дала змогу Московії через формування військових ленних володінь зруйнувати міць старої знаті та забезпечити корпус для підтримки централізованого московського уряду. Для цього була уніфікована податкова система, забезпечувався жорсткий адміністративний і економічний контроль, був створений стан придворних, «дворян» чи «дворянства», для забезпечення робочою силою поміщиків як основи московської військової сили, встановлені обмеження права вільного переходу з помісних земель (1581), що призвело до запровадження кріпосного права (1649).

Проявом ідеї безумовної самодержавної влади як Бога на землі став інститут опричнини (1562–1582). Опричники – люди, безмежно віддані цареві, заради придушення «крамоли» фактично встановили режим терору, якого зазнали насамперед представники старих боярських родів у центральній частині Московії, яких було почасти безжалісно винищено або переселено на новозавойовані території на кордонах держави.

Отже, на кінець XVI ст. у Московії цілковито утвердилася концепція самодержавства як єдино можлива. Водночас московське суспільство зазнало спричиненої державним терором і крайнім консерватизмом московської набожності, який різко контрастував з інтенсивним теологічним теоретизуванням тодішнього Заходу, стагнації та ізоляції.

Це зрештою ставало на заваді реалізації внутрішніх, і головне, зовнішніх стратегій Московії, позбутися якої були покликані українські культурні діячі, серед яких Петро Могила, Сильвестр Косів та ін. Так, професори Києво-Могилянської академії Є. Славинецький та А. Сатановський почали переклад релігійних праць з грецької та латини. «Справщики» прийняли також Катехізис Петра Могилы й надрукували його у Москві після певного редагування (1648), українські ченці стали викладачами у першій богословській школі (1649), український учений Симеон Полоцький викладає у школі, де вчаться царські діти (1666), за зразком Київської академії учнем Симеона

Медведевим була створена школа, де перевага надавалася латинському навчанню, та школу, де домінувало навчання грецькою (1682), на основі яких була створена Слов'яно-греко-латинська академія (1687). Більше того, опинившись під владою московського царя й шукаючи свого місця в новій реальності київські книжники в «Синописі» (1674) створили міфологему «триєдиного руського народу», яка має так само фатальний вплив на українське державотворення до сьогодні.

Це поклато початок політиці кооптації, яку російська держава провадила впродовж останніх трьох століть, намірившись розчинити в собі українську культуру. Як пише Т. Лютий, розрахунок імперської культурної стратегії полягав у тому, щоб увібрати різні елементи довколишніх культур і проголосити це власним надбанням<sup>9</sup>.

Як зазначалось, перші спроби наукового «вивільнення» від сфальсифікованої єкатерининської історії припадають на кінець XIX ст., як неочікуваний наслідок необхідності обґрунтування остаточної асиміляції «западнорусских земель, присоединенных от Польши». На основі ґрунтовних досліджень «західноруського права» учені Київського університету св. Володимира, яким важко дорікнути в обстоюванні українського інтересу, дійшли висновку, що «навіть чи можна визнати правильним звичайний спосіб викладення історії руського права – спочатку за Руською Правдою, далі – за Псковською судною грамотою, потім за Московським законодавством, адже названі законодавчі пам'ятки є не стільки послідовними стадіями в розвитку руського права, скільки зразками різних його типів<sup>10</sup>; а початки Руської Правди, ще досить виразні в Псковській судній грамоті, зовсім не розпізнаються в російських Судебниках – між цими останніми і Руською Правдою ціле провалля, нічим не заповнене, їхній зміст не лише однобічний і бідний, а й якісно відрізняється від змісту Руської Правди<sup>11</sup>. Загалом для учених Київської історико-юридичної школи був очевидним факт відсутності очевидного зв'язку між Руською Правдою і московським законодавством<sup>12</sup>.

М. С. Грушевський підкреслював, що Київська держава, право, культура були витвором однієї народності – українсько-руської, і Київський період перейшов не у владимиро-московський, від якого ведуть свій родовід Московія і Російська імперія, а у галицько-волинський (XIII ст.), а згодом литовсько-польський (XIV–XVI ст.), Володимиро-московська держава не була ні спадкоємицею, ні наступницею Київської, вона виросла на своїм корені<sup>13</sup>.

\* \* \*

Викладене свідчить, що на кінець XVI – першу половину XVII ст. українське і московське право демонструє різні набори основних засад, які при цьому мають стійкий і тривалий характер, що дає підстави говорити про них як про правові канони. Адже, зважаючи на те, що проблема основних засад (принципів) права, на думку М. І. Козюбри, є однією з найбільш складних, суперечливих і світоглядно-методологічно неосмислених у вітчизняному, як і пострадянському загалом, загальнотеоретичному правознавстві<sup>14</sup>, саме



категорія «правового канону» як принцип права, як оцінювальна категорія, зумовлена правовою реальністю, що відбиває суспільну нормативну свідомість та фіксує спільні цінності, демонструючи значний рівень сталості<sup>15</sup> певною мірою знімає ці методологічні труднощі, зосереджуючи увагу власне на цивілізаційних основах, базовим серед яких є правовий канон відносин між соціумом і владою.

У Московії в фундаменті такого правового канону побудови влади, спираючись на дослідження політичної культури як складової фундаменту російської ідеології, здійснене В. Єрмоленком<sup>16</sup>, можна виділити такі елементи: нерозрізнення влади та релігії, а саме православ'я, коли монарх сприймається як інкарнація Бога на землі; вивищення монарха та його сакралізація рівно віддаляють від нього його народ – всі його стани, які перебувають в рівності безправ'я – однакового безправ'я всіх перед деспотичною владою царя («ти – раб, як і вони, а я, ваш Бог, однаково вивищуєсь над вами»); монарх повинен мати здатність утримувати цю жорстку вертикаль, бути деспотом; змінити нездатного до цього монарха, який виявився несправжнім, можна перевернувши вертикаль та відшукавши справжнього царя, який ховається глибоко у народі, «ідея двох царств; царства видимого, несправжнього, та царства невидимого, «святої Русі», «града Кітежа».

Концепція московського самодержавства, за якою право на владу дане згори, як єдино можлива, набула відображення в Соборному уложенні (1649) та Кормчій книзі (1653), що продовжило практику увідповіднення світського і церковного нормативного масиву у XVI ст. (Судебник (1550) – Стоглав (1551), та пов'язання державної та релігійної сфер.

Хоча Соборне уложення не містить прямого декларування поглядів його укладників на право, виглядає, що основною його ідеєю є ідея нічим не обмеженої («самодержавної») влади та закріплення способів її реалізації. Так, доктрина «природного государя» вже не передбачала соборного обрання та присяги. Виконавцями «самодержавної волі» стають царські службовці – стан, який мав «в анамнезі» питоמו московський феномен опричнини. «Служили люди», «дворяни», особисто зобов'язані царю, перебирали на себе урядницькі функції та фактично витісняли стару аристократію. Цей процес прискорився, коли було скасовано стару систему мисництва (1682). Загалом, Соборним уложенням, яке було чинним до першої половини XIX ст., було закріплено жорстку ієрархічну владно-правову модель «цар (влада) – решта (підданство) якій необмеженість / безмежність / безмірність монаршої влади призводили до «нівелювання цінності пропорції і міри»<sup>17</sup> на всіх щаблях московського суспільства, у якій необмеженість / безмежність / безмірність монаршої влади призводили до «нівелювання цінності пропорції і міри»<sup>17</sup> на всіх щаблях московського суспільства.

Правовий канон побудови влади на українських землях у ранньомодерний час у своїй основі має зовсім іншу природу. Так, включення українських князівств до Великого князівства Литовського оформлювалося у договірному



порядку. Князь виступав і представником, і посередником, і гарантом у «докончаннях» з господарем литовським, влада якого почасти мала номінальний характер та була значно «м'якшою» за монгольську, й охоронцем української ідентичності. Після ліквідації князівств і запровадження воєводств (1471) саме остання функція перетекла в історичну пам'ять.

У Речі Посполитій, до якої входила більша частина сучасних українських земель, архітектоніка влади якої традиційно для католицького світу розглядала монарха як медіатора між священним і профаним, суспільний лад вибудовувався між двома владними центрами, – світським (монарх) і релігійним (Папа), а суспільний поступ – розвиток міст, університетів, у ширшому сенсі громадянського суспільства – зумовлювався конкуренцією між ними. Релігійна толерантність, перегукуючись зі шляхетською ідеологією «золотих вольностей», виступала на теренах поліконфесійної держави як право, звичай і традиція аж до повного злиття шляхетських вартостей з католицизмом наприкінці XVII – на початку XVIII ст.<sup>18</sup>

Такий загалом нетиповий для тогочасної Європи тип річпосполитських державно-владних стосунків характеризувався відсутністю державної монополії на насильство, а відтак і суспільними практиками, які у різний спосіб сприяли підтриманню миру і спокою посполитого. Стійке уявлення про право – і як право на майно, гідність, честь, і як про «своє» право – безумовну соціальну цінність – постулювало життя українського соціуму. А *pacsa convent* – підлеглість праву незалежно від становища, став правовим каноном побудови влади.

**Висновки.** У короткому підсумку можна констатувати, що, розглядаючи право на владу як базове в ранньомодерному суспільстві, вихідною для нього є дихотомія необмеженості – обмеженості монаршої влади як такої, що постулює всі інші правовідносини та їх унормування відповідно у московському та українському праві.

1. Дікенсон П. Що демонструє Путін: URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-rosiji-v-ukrajini-shcho-demonstruye-putin-voyenni-diji-novini-ukrajini-50236235.html>.
2. Путін В. Про історичну єдність росіян та українців: URL: [Kremlin.ru](http://kremlin.ru) (12 липня 2021).
3. Выступление Председателя РИО С. Е. Нарышкина на круглом столе, посвященном вопросам изучения истории Украины: URL: [https://www.youtube.com/watch?v=DV0w3d151\\_g](https://www.youtube.com/watch?v=DV0w3d151_g). (18.01.2022).
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ: Основи, 1994. Т. 1. С. 43.
5. Гмітерек Г. Молодь з поділля в Замойській академії (1594–1784). *Вісник Львівського Університету*. Серія історична. 1998. Вип. 33. С. 64.
6. Старченко Н. Українські світи Речі Посполитої. Історії про історію. Київ: Лаурус, 2021. С. 54–56.
7. Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – початку XVIII століття. Київ: Лаурус, 2012. С. 395.
8. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 528 с. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv.htm%20>.
9. Лютий Т. На голубиних лапках. URL: [https://tyzhden.ua/Columns/50/254574?fbclid=IwAR15UKoSa4\\_RBdS8P3Q1yQWLR97TFRnR9vRPMiskxUiP-ozOzLVs9z3PBuk](https://tyzhden.ua/Columns/50/254574?fbclid=IwAR15UKoSa4_RBdS8P3Q1yQWLR97TFRnR9vRPMiskxUiP-ozOzLVs9z3PBuk).
10. Максимейко Н. Русская Правда и литовско-русское право. Киев, 1904. С. 13.
11. Владимирский-Буданов М. Ф. Отношение между Литовским Статутом и Уложением

царя Алексея Михайловича. Сб. гос. знаний. Санкт-Петербург, 1877. Т. 4. С. 21.  
 12. Леонтович Ф. Русская Правда и Литовский Статут. Киев, 1904. С. 37.  
 13. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. *Пам'ятки України*. 1991. № 3. С. 6. 14. Козюбра М. І. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 132–164.  
 15. Бондарук Т. І. Правова традиція правовий канон. Українське правознавство в гуманітарній парадигмі: дослідницькі візії і акценти. Відп. ред. Музика І. В.; НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: САК ЛТД, 2021. С. 64.  
 16. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі XIX–XX ст. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2018. С. 416–427. 17. Єрмоленко В. Плинні ідеології. С. 410. 18. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. С. 57.

### References

1. Dikenson P. Shcho demonstruie Putin: URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-rosiji-v-ukrajini-shcho-demonstruye-putin-voyenni-diji-novini-ukrajini-50236235.html> [ukr].
2. Putin V. Pro istorychnu yednist rosiian ta ukraintsiv: URL: Kremlin. ru (12 lypnia 2021) [ukr].
3. Vystuplenye Predsedatelia RYO S.E. Naryshkyna na kruhlom stole, posviashchennom voprosam yzucheniya ystoryy Ukrainy: URL: [https://www.youtube.com/watch?v=DV0w3d151\\_g](https://www.youtube.com/watch?v=DV0w3d151_g). (18.01.2022) [rus].
4. Lysiak-Rudnytskyi I. Istorychni ese. Kyiv: Osnovy, 1994. T. 1. S. 43 [ukr].
5. Hmiterek H. Molod z podillia v Zamoiskii akademii (1594–1784). *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriiia istorychna*. 1998. Vyp. 33. S. 64 [ukr].
6. Starchenko N. Ukrainski svity Rechi Pospolytoi. Kyiv: Laurus, 2021. S. 54–56 [ukr].
7. Iakovenko N. Dzerkala identychnosti. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini XVI – pochatku XVIII stolittia. Kyiv: Laurus, 2012. S. 395 [ukr].
8. Dvornik F. Sloviany v Yevropeiskii istorii ta tsyvilizatsii. Per. z anhl. Kyiv: Dukh i Litera, 2000. 528 s. URL: <http://litopys.org.ua/dvornik/dv.htm%20> [ukr].
9. Liutyi T. Na holubynnykh lapkakh. URL: [https://tyzhden.ua/Columns/50/254574?fbclid=IwAR15UKoSa4\\_RBdS8P3Q1yQWLR97TFRnR9vRPMiskxUiP-ozOzLVs9z3PBuk](https://tyzhden.ua/Columns/50/254574?fbclid=IwAR15UKoSa4_RBdS8P3Q1yQWLR97TFRnR9vRPMiskxUiP-ozOzLVs9z3PBuk).
10. Maksymeiko N. Russkaia Pravda y lytovsko-russkoe pravo. Kyiv, 1904. S. 13 [rus].
11. Vladymyrskyi-Budanov M. F. Otnoshenye mezhdu Lytovskym Statutom y Ulozhenyem tsaria Alekseia Mykhailovycha. Sb. hos. znanyi. SPb., 1877. T. 4. S. 21 [rus].
12. Leontovych F. Russkaia Pravda y Lytovskiy Statut. Kyiv, 1904. S. 37 [rus].
13. Hrushevskiy M. Zvychaina skhema «ruskoi» istorii y sprava ratsionalnoho ukladu istorii skhidnoho slovianstva. *Pamiatky Ukrainy*. 1991. № 3. S. 6 [ukr].
14. Koziubra M. I. Pryntsypy prava: metodolohichni pidkhody do rozuminnia pryrody ta klasyfikatsii v umovakh suchasnykh hlobalizatsiinykh transformatsii. *Pravo Ukrainy*. 2017. № 11. S. 132–164 [ukr].
15. Bondaruk T. I. Pravova tradytsiia pravovyi kanon. Ukrainske pravoznavstvo v humanitarnii paradyhmi: doslidnytski vizii i aktsenty. Vidp. Red. I. V. Muzyka; NAN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv: SAK LTD, 2021. S. 64 [ukr].
16. Iermolenko V. Plynni ideolohii. Idei ta polityka v Yevropi KhKhKh-KhKh st. Kyiv: DUKh I LITERA, 2018. S. 416–427 [ukr].
17. Yermolenko V. Plynni ideolohii. S. 410. 18. Yakovenko Paralelnyi svit. Doslidzhennia z istorii uiavlen ta idei v Ukraini XVI–XVII st. Kyiv: Krytyka, 2002. S. 57 [ukr].

### **Bondaruk T.I. Ukrainian and Moscow law of early modern times: characteristics of the basic foundations**

*Introduction. In the conditions of the acute phase of the Russian-Ukrainian war, the «historical» front acquires special significance. This requires constant focus on all parts of the historical and legal process, which will allow to reproduce as clearly as possible the historical and legal reality of a particular period. The importance of analyzing the general principles of Ukrainian and Moscow law of the early modern*

period is due to the fact that it was at this time that the basic characteristics of law were established, which have largely not lost their relevance to this day.

The aim of the article the definition and analysis in the context of state and political development of the general foundations of Ukrainian and Moscow law, in particular based on the architectural idea of power in early modern times.

**Results.** At the time of the Lublin Union, the Volyn, Kyiv, and Podil voivodships had «their» right, the core of which was the law of the ancient Russian state. During the Grand Duchy of Lithuania, statutes, land law, German law. As part of the Commonwealth, the decisive influence on the legal life of all Ukrainian voivodships is Rusky, Podilsky, Volyn, Kyiv, Podilsky, Chernihiv (since 1634) had a common Commonwealth state and legal matrix, social communicative practices and processes. Thus, among the components of the public-law mechanism of the Commonwealth are the following: election of the king; contractual procedure for registration of relations between the monarch and the political people (nobility) in the form of *pacta convent*, the principle of *nihil novi*; equality of rights of all the nobility, regardless of property status; *sejm* practice, etc. His important factors were also the «Westernization» of Orthodoxy, the common European educational space, the development of cities and urban law. Against this background, the concept of the Russian / Ukrainian people, who settled in their specific lands, is being formed. The state and legal development in the territories of Vladimir-Suzdal and Moscow principalities is analyzed and it is stated that at the end of the 16th century. in Muscovy, the concept of autocracy was fully established as the only possible one. At the same time, Moscow society suffered from Moscow's piety, caused by state terror and extreme conservatism, which contrasted sharply with the intense theological theorizing of the West, stagnation, and isolation. Attention is drawn to the cultural activities of Ukrainian figures (Petro Mohyla, Sylvester Kosiv, etc

### **Conclusions.**

The above shows that at the end of the sixteenth – the first half of the seventeenth century. Ukrainian and Moscow law demonstrates different sets of basic principles, which, at the same time, have a stable and lasting character; which gives grounds to speak of them as legal canons. In Moscow, the foundation of such a right-wing canon of power building includes the following elements: the indistinguishability of power and religion, the elevation of the monarch and his sacralization equally distance his people from him – all his states, which are equal to lawlessness. Enshrined by the Conciliar Code (1649) which was in force until the first half. XIX century., Rigid hierarchical power-legal model of the king (power) – the rest (citizenship), in which the infinity / infinity / immensity of monarchical power led to «leveling the value of proportion and measure» on all the swords of Moscow society. The legal canon of building power in the Ukrainian lands in early modern times is determined by the traditional role of the monarch as a mediator between the sacred and the profane, and the social order was built between two centers of power – secular (monarch) and religious (The Pope), and social progress – urban development, universities, in the broadest sense of civil society – was due to competition between it and religious tolerance, which echoed the noble ideology of «golden liberties». And the Polish-Lithuanian Commonwealth demonstrated a generally atypical type of state-power relations in Europe at that time, which was characterized by the absence of a state monopoly on violence, and thus social practices that in various ways contributed to maintaining peace and tranquility.

**Key words:** Ukrainian law, Moscow law, Polish-Lithuanian Commonwealth, Muscovy, legal canon, state and legal development.